

5.2

FREDAGSSERIEN 8

Musikhuset kl. 19.00

James Gaffigan, dirigent
Alban Gerhardt, cello

*W. A. Mozart: Uvertyr till operan
Enleveringen ur seraljen* 4 min

*Sergej Prokofjev: Sinfonia concertante,
konsert för cello och orkester nr 2 e-moll op.125* 35 min

*I Andante
II Allegro giusto
III Andante con moto*

PAUS 20 min

W. A. Mozart: Symfoni nr 41 C-dur KV551 "Jupiter" 28 min

*I Allegro vivace
II Andante cantabile
III Menuett (Allegretto) – Trio
IV Final (Molto allegro)*

KÖRKLANGER I SENA KVÄLLEN börjar i Konsertsalen efter en paus på ca kl. 10 minuter. Publiken ombeds ta plats på parketten för att lyssna till körmusiken. Platserna är onummerade.

Alban Gerhardt, cello

Zoltán Kodály (1882–1967): Sonat för solovioloncell op. 8

30 min

*I Allegro maestoso ma appassionato
II Adagio con gran espressione
III Allegro molto vivace*

Paus ca kl. 19.55. Konserten slutar ca kl. 20.55.

Kammarmusiken slutar ca kl. 21.40.

Sänds direkt i Yle radio 1 och på webben yle.fi/rso.

W. A. MOZART (1756–1791): UVERTYR TILL OPERAN ENLEVERINGEN UR SERALJEN

Enleveringen ur seraljen kom till mot slutet av våren 1782 och var därmed den första opera som Mozart skrev efter att ha flyttat till Wien. Den uruppfördes med framgång i juli samma år och bidrog starkt till Mozarts popularitet i sin nya hemstad. Enleveringen ur seraljen är en komiskt färgad räddningsopera som utspelar sig i Turkiet. Den spanske adelsmannen Belmonte försöker befria sin trolovade Konstanze, som hamnat i fångenskap i den mäktige pascha Selims seralj. Operan bjuder på en överraskning, då den förmodat brutale pascha Selim visar sig vara en nobel och upplyst person som till slut låter Konstanze gå fri, fastän han själv hade önskat att få henne till sin hustru.

Mozart hade redan i A-durviolin-konsertens final (1775) experimenterat med turkiskt stilerade element. Senare tillämpade han denna stil även i a-mollpianosonaternas final Alla turca (1783). Sin mest effektfulla men ändå europeiskt anpassade gestalt fick den turkiska exotismen emellertid i operan Enleveringen ur seraljen, där det turkiska elementet gör sig påmint i uvertyren och i ytterligare fyra musikaliska nummer.

Den turkiska koloriten skapas i uvertyren av hackande motiv och en orkestrering som härmar janitsjarorkestrarnas hårda och skramlande klang

skapad av tilläggsinstrumenten piccolaflöjt, triangel, cymbaler och stora trumman. Avvikande från tidens praxis lånar uvertyren musik ur den egentliga operan. I mitten citeras nämligen ett tema ur Belmontes första aria. Då operan framförs på scenen glider musiken direkt från uvertyren över i det första numret. Så gjorde Mozart även redan i Idomeneo (1781) och senare i Don Giovanni (1787). För konsertbruk har ett antal versioner med ett naturligt slut sammanställts av uvertyren till Enleveringen ur seraljen.

SERGEJ PROKOFJEV (1891–1953): SINFONIA CONCERTANTE

Då Prokofjev åren 1951–52 reviderade sin cellokonsert, förändrades den så pass mycket att det blev en ny komposition med ett separat opusnummer. Först kallade Prokofjev verket för sin andra cellokonsert men senare gav han det namnet Symfoni-konsert. Mera allmänt känt är verket emellertid som Sinfonia concertante. Solist vid uruppförandet i Moskva i februari 1952 var Mstislav Rostropovitj, som Prokofjev även tillägnade konserten. Orkestern dirigerades – förmodligen denna enda gång i karriären – av pianisten Svjatoslav Richter.

Sinfonia concertante blev Prokofjevs sista konsert och hör till de centrala verken i hans sena produktion. Det tog ändå ett antal år innan konserten,

i hög grad tack vare Rostropovitjs bemödanden, etablerade sig på repertoaren och inte ens numera hör den till de mest spelade solistiska verken för cello. I jämförelse med den tidigare cellokonserten har det tematiska materialet blivit tydligare och skarpare och helhetsformen har blivit mera enhetlig i och med att några sidomotiv har utelämnats. Den mörka och spända atmosfären har blivit mera frigjord. Det var även av avgörande betydelse att Prokofjev fick hjälp i utformandet av solistpartiet av Rostropovitj som i stället för vissa otacksamma passager föreslog nya lösningar som är instrumentalt lättare att handskas med och samtidigt mera effektfulla.

Verket är tresatsigt men avviker från den normala konsertformen vad helhetsstrukturen och satsernas inbördes förhållanden beträffar. Öppningsatsen är den långsammaste av satserna och bygger på två intensiva sjungande teman. Fastän den är en sonatform strävar den inte efter att vara ett häftigt drama av något slag. Den mellersta satsen är den mest omfattande och har en snabb markant puls. Dess virtuositet betonas av en solokadens men utöver den motoriska farten har satsen också typisk prokofjevsk sångbarhet i långa bågar. Sista satsen har variationsform och i enlighet med variationssviternas bästa tradition har den både ett enhetligt material och en mångfacetterad textur. Någon traditionell finalsats är den inte, fastän Prokofjev nog mot slutet accelererar effektivt.

W. A. MOZART (1756–1791): SYMFONI NR 41 "JUPITER"

Då Mozart sommaren 1788 skrev sin C-dursymfoni kunde han inte veta att den skulle bli hans sista symfoni. Men då det nu gick så, är det lätt att se den som en höjdpunkt och ett samlande monument i hans värv som symfoniker. Mer än så är den också samtidigt det förnämsta verket i sin genre från epoken före Beethovens symfonier.

Mozart förser redan de inledande takterna – några fortestetötar effektivt med trioler samt ett mildt sjungande svar i stråkarna – med motsatta element som hör första satserna till. Expositionen har tre centrala motiv av vilka Mozart lånat det tredje ur sin basaria, *Un bacio di mano*, som härstammar från samma tid. Motivet startar genomföringen som koncentreras i den första kulminerande vändningen och förirrar sig i en skenbar repris i F-dur. Det behövs ytterligare en dramatisk vändning innan musiken återupptar återtagningen.

Den långsamma satsen dominerar av en stilfull sångbarhet ofta dekorerad med eleganta 32-delsfigurer. I sidotemat öppnar sig å andra sidan oberäkneliga mörka inslag och just av dem får det genomförande avsnittet sitt innehåll. Satsen färgs av en nyanterad klanglig poesi, då Mozart sordinerar både violinerna och violorna och då han väver in stråkarna och träblåsinstrumenten i varandra i olika varierande kombinationer. Menuetten har ljus karaktär men är trots det ingen tradi-

tionell hovdans. I triodelens mäktiga fortoreplik kan man höra en föraning av finalens öppningsmotiv.

Finalen framstår som symfonins strålande krona. Jämförd med tidens symfoniska praxis har den helt exceptionell pondus. Satsen förgylls av en översvalande kontrapunktik men det är inte denna rikhaltighet som överraskar i sig utan även – och kanske framför allt – det smidiga sätt på vilket Mozart kombinerar kontrapunktiken och låter den bli en del av den klassiska sonatformen. Öppningstemats fyra första toner bildar en arketypisk tonföljd som är känd inom den gregorianska kyrkosången och som redan i expositionen bygger upp ett fugato. Även det andra temat behandlas kontrapunktiskt, men det är kanske missvisande att tala om "teman" i traditionell mening eftersom bägge temakomplexen bygger på många kortare motiv och det andra temat snarare fortsätter och fördjupar öppningstemats uttryck än kontrasterar med det. De olika motiven får hela tiden varierande inbördes positioner och den kontrapunktiska höjdpunkten uppnås i codan, då Mozart för samman alla finalens fem centrala motiv på varandra.

Kimmo Korhonen (sammandrag)

JAMES GAFFIGAN

James Gaffigan hör till de främsta dirigenterna i Förenta Staterna. Han är chefsdirigent för Luzerns symfoniorkester och förste gästdirigent för Holländska radions symfoniorkester och Gürzenich-Orchester Köln.

Gaffigan studerade vid New England Conservatory och Shepherd School of Music vid Rice University Houston. Därtill har han studerat vid dirigentakademien vid Aspen Music Festival. Gaffigan har arbetat som biträdande dirigent vid symfonikonsertserien i San Francisco och Cleveland Orchestra. År 2004 vann han Sir Georg Soltis internationella dirigenttävling.

Gaffigan är en omtyckt gäst som dirigent för topporkestrarna och operahusen i Europa, Amerika och Asien. Han har dirigerat bl.a. Wiens symfoniker, Staatskapelle Dresden, BBC Symphony Orchestra och symfoniorkestrarna i Chicago och Sydney, Los Angeles Philharmonic och Tokyo stadsorkester. På Statsoperan i Wien debuterade Gaffigan 2011 som dirigent för La Bohème och fick genast en ny inbjudan att dirigera Don Giovanni 2012. Han har även dirigerat opera vid festivalen i Glyndebourne samt vid operorna i Hamburg, Oslo och Zürich.

Under denna säsong debuterar Gaffigan som dirigent för New York Philharmonic Orchestra och dirigerar Don Giovanni vid Bayerska statsoperan. Därtill gästdirigerar han Los Angeles Philharmonic och Orchestre de Paris samt vid Statsoperan i Wien.

ALBAN GERHARDT

Alban Gerhardt debuterade 21 år gammal som solist med Berliner Philharmoniker och han har sedermera uppträtt regelbundet som solist med de mest betydande orkestrarna i världen under ledning av några av de främsta dirigenterna. Nära förestående uppdrag har han med bl.a. symfoniorkestrarna i Boston och Minnesota, Philharmonia Orchestra och Oslofilharmonikerna. Han har även solokonsert i Hong Kong, Melbourne, Berlin och Washington.

Alban Gerhardt har nära samarbete med nutida tonsättare såsom Thomas Larcher, Brett Dean, Jörg Widmann och Matthias Pintscher och han har uruppfört ett flertal verk. Som solist för Berlinfilharmonikerna spelade han våren 2014 Unsuk Chins cellokonsert, som han hade uruppfört vid BBC Proms 2009.

Gerhardt är engagerad i publiksamarbetet och han vill utmana den traditionella uppfattningen om klassisk musik. Han håller regelbundet musikaliska workshopar och interaktiva framföranden på sjukhus, i skolor och på offentliga platser både i Europa och i Förenta Staterna. Inom ramen för ett samarbetsprojekt med Tyska järnvägarna har Gerhardt uppträtt på tåggrutter runt om i Tyskland.

Gerhardt har gjort flera populära skivinspelningar och vunnit tre ECHO Classic-pris samt ICMA, BBC Music Magazine och MIDEM Classic Award. För skivmärket Hyperion har han gjort serien Romantic Cello Concertos.

Alban Gerhardts instrument är en Matteo Gofriller-cello från år 1710.

RADIONS SYMFONIORKESTER

Radions symfoniorkester (RSO) är Oy Yleisradio Ab:s orkester och har som uppgift att producera och befrämja finländsk musikkultur. Orkesterns chefsdirigent är Hannu Lintu som tillträdde sin post hösten 2013. RSO:s hedersdirigenter är Jukka-Pekka Saraste och Sakari Oramo.

Den ursprungliga tiomanna Radioorkestern grundades år 1927. På 1960-talet utvidgades den till en fulltalig symfoniorkester. RSO:s tidigare chefsdirigenter är Toivo Haapanen, Nils-Eric Fougstedt, Paavo Berglund, Okko Kamu, Leif Segerstam, Jukka-Pekka Saraste och Sakari Oramo.

Förutom de stora klassisk-romantiska mästerverken omfattar RSO:s repertoar en hel del nutida musik och orkestern uruppför årligen ett flertal verk som beställt av YLE. Till RSO:s uppgifter hör även att förse radions arkiv med friköpta inspelningar av hela den inhemska orkesterrepertoaren. Under spelåret 2015–2016 uruppför orkestern sex verk som beställts av Yleisradio Ab. Därtill består programmet bl.a. av pianokonsert av Beethoven och Prokofjev, symfonier av Schumann och Brahms samt Mendelssohns oratori-

um Elias. Till orkesterns gäststartister hör bl.a. pianisterna Murray Perahia, Nelson Freire och András Schiff, dirigenterna David Zinman, Tugan Sohijev och Manfred Honeck samt sopranen Karita Mattila och mezzosopranen Anne Sofie von Otter.

RSO har spelat in på skiva musik av bl.a. Ligeti, Eötvös, Nielsen, Hakola, Lindberg, Saariaho, Sallinen, Kaipainen och Kokkonen samt premiärinspelningsen av Armas Launis opera *Aslak Hetta*. Orkesterns skivor har fått pris av bl.a. BBC Music Magazine, Académie Charles Cros och MIDEM Classical. RSO:s skiva med Ligetis violinkonsert och verk för orkester valdes till Editor's Choice i tidskriften Gramophone i februari 2014.

RSO företar regelbundet konsertturnéer på olika håll i världen. Under säsongen 2015–2016 uppträder orkestern under Hannu Lintus ledning i Japan och i Österrike.

RSO:s radiokanal, Yle Radio 1, radierar alla orkesterns konserter. I allmänhet sänds såväl de utländska som inhemska konserterna direkt. Konserterna kan även avlyssnas på RSO:s webbsidor (yle.fi/rso) och ses live i hög resolution. En stor del av konserterna televiseras också direkt på Yle Teema.